

Professorsinstallation

LUNDS UNIVERSITET | AULAN | 16 OKTOBER 2015 KL 16.00

Denna broschyr finns på inställandis institutioner och kan också beställas från sektionen Kommunikation, tel 046-222 70 10,
e-post info@kommunikation.lu.se. Broschyren finns även på www.lu.se/om-universitetet/akademiska-hogtider/professorsinstallationer
Produktion Sektionen Kommunikation och Media-Tryck, Lunds universitet
Foto Kennet Ruona
Tryck Media-Tryck, Lunds universitet, oktober 2015, 500 ex.
Papper Mondi 160 g

Förord

Välkommen till den högtidliga professorsinstallationen!

Idag installerar Lunds universitet elva nya professorer. Det är en stor glädje och ära att få välkomna dem till den högsta av alla läraranställningar vid vårt universitet, ett universitet som vill förstå, förklara och förbättra vår värld och människors villkor. För universitetets utveckling är det centralt att knyta till sig personer som är skickliga i såväl forskning som pedagogik. De elva som installeras idag har visat att de är skickliga på båda delar.

Fem kvinnor och sex män från fyra fakulteter installeras. De teologiska, medicinska, samhällsvetenskapliga fakulteterna och Lunds tekniska högskola får sina nya professorer. Det är roligt att se att universitetets bredd idag representeras genom fyra av åtta fakulteter.

De som nu installeras som professorer är inte bara högt meriterade inom sina ämnesområden. De är också universitetets främsta företrädare på alla nivåer. Som professorer, lärare och forskare har de den stora förmånen att vara med att skapa och förmedla kunskap till dagens studenter och därmed också till morgondagens yrkesverksamma och beslutsfattare inom samhälle, näringsliv och politik.

Detta, att få vara med och utbilda – och genom utbildningen forma – morgondagens medborgare medför ett stort ansvar vid sidan av det privilegium som det innebär. Här måste vi som är ledare för Lunds universitet – och där räknas bl.a. både befintliga och blivande professorer in – ständigt föra fram, solidarisera oss

med och leva upp till Lunds universitets grundläggande värderingar.

Det känns därför viktigt för mig att påpeka att Lunds universitet står för grundläggande mänskliga rättigheter och demokratiska och akademiska värden. Jämställdhet, etnisk och social mångfald, respekt, tolerans och omtanke ska vara framträdande. Det ska vara högt i tak för åsikter och debatt, med respekt för argument och saklighet.

Den akademiska integriteten är absolut och vi ska vara en kritisk röst och pådrivande kraft i samhället. Vi bedriver forskning och utbildning kring globala, och för människors framtid, avgörande frågor. Vår utbildning och forskning ska bidra till demokrati, hållbar utveckling och människors frigörelse från förtryck. Vårt universitet står för hoppingivande mål och visioner!

Detta är viktiga värderingar och jag litar på att universitetets blivande professorer genom sitt arbete och förhållningssätt även i vardagen bidrar till att föra dessa värderingar vidare till sina medarbetare och studenter. Och det är viktigt att komma ihåg att även humor och nyfikenhet är nog så viktiga framgångsfaktorer i det akademiska yrkeslivet.

Den här höstdagen är en fest för att hedra den högsta nivån inom utbildning och forskning och för mig återstår bara att säga ett stort grattis till våra nya professorer!

Torbjörn von Schantz
Rektor

Gemensam installation av

professorn i systematisk teologi Jayne Svenungsson	7
professorn i medicinsk forskning med särskild inriktning mot obstetrik och gynekologi Stefan Hansson	8
professorn i epidemiologi Karin Källén	9
professorn i pediatrik David Ley	10
professorn i cellulär neurovetenskap Malin Parmar	11
professorn i farmakologi Peter Zygmunt	12
professorn i statsvetenskap Hanna Bäck	13
professorn i produktutveckling Olaf Diegel	14
professorn i Internet-system Maria Kihl	15
professorn i materialteknik Dmytro Orlov	16
professorn i industriell automation med särskild inriktning mot elkraftssystem Olof Samuelsson	17

Drömmen om en annan värld

I årtusenden har Bibelns berättelser ingett människor hopp om en annan, bättre värld. Redan under den judiska antiken fungerade berättelsen om Exodus, uttåget ur Egypten, som en inspiration för strävan efter politisk befrielse. Även i modern tid – från den amerikanska söderns bomullsplantage till apartheidregimens Sydafrika – har Exodus och andra bibliska berättelser ingett såväl hopp som kraft att göra motstånd mot politiskt förtryck. Men historien är också full av exempel på hur Bibeln inspirerat till politisk galenskap – apokalyptiska undergångsvisioner, koloniala erövringståg och teokratiska experiment som slutat i förfärliga blodbad.

Min forskning handlar om det bibliska arvets politiska natur och konsekvenser. Bland annat har jag undersökt kopplingen mellan de judiska och kristna arvets messianska stråk och moderna politiska filosofier. En del av min forskning berör även frågor om historieskrivning och minnespraktiker, där jag bland annat belyst anti-judiska stereotyper i den kristna historieteologin, liksom det problematiska och exkluderande i talet om ett "kristet Europa".

Det bibliska arvet är som alla stora vishetsarv tveeggat. Samtidigt är det ett levande idéarv som i hög grad fortsätter att prägla samhälle, kultur och historia – om än på ett alltmer subtilt och svårdechiffrerat sätt. Det är därför viktigt att granska och analysera det bibliska arvet och de traditioner det gett upphov till, men även att bidra till den fortsatta kritiska och konstruktiva utvecklingen av detta idéarv. Det är denna uppgift jag hoppas kunna bidra till i min forskning som systematisk teolog.

Jag är född 1973 och växte upp i Göta älvdalen söder om Trollhättan. Jag har min grundutbildning från Göteborgs universitet, där jag bland annat studerade filosofi, idéhistoria och religionsvetenskap. Min doktorsexamen avlade jag 2002 i Lund och kort därefter erhöll jag ett lektorat vid Teologiska Högskolan i Stockholm.

Jag är sedan 2011 docent vid Uppsala universitet och har under åren även varit gästforskare i Heidelberg, Paris, Potsdam, Glasgow och Oxford. Jag blev kallad till professor hösten 2014.

Nytt läkemedel mot havandeskapsförgiftning

Jag föddes i Lund 1965 och växte upp i Åkarp. Efter fyra års kemitekniskt gymnasium i Malmö gjorde jag min militärtjänst och blev senare reservofficer. Universitetsstudierna inleddes på kemistlinjen, varefter jag bytte till läkarlinjen och avlade läkarexamen i Lund 1994. Jag forskade sedan på National Institutes of Health i USA och disputerade 1998 inom neurobiologi.

Efter avslutad AT-tjänstgöring påbörjade jag min specialistutbildning på kvinnokliniken i Lund och blev färdig specialist och docent 2004, adjungerad professor och överläkare 2010 och professor i medicinsk forskning med inriktning mot obstetrik och gynekologi i oktober 2014.

Jag bor i Lomma med min fru Gunilla och barnen Lucas, Oliver och Agnes samt bonusbarnen Iris och Jakob.

Parallellt med min specialistutbildning började jag 1999 att forska med fokus på havandeskapsförgiftning – preeklampsi. Denna allvarliga graviditetskomplikation drabbar årligen 8,5 miljoner gravida kvinnor i världen varav 5 000 i Sverige. Det är den främsta dödsorsaken hos både mödrar och foster. Enda sättet att "bota" kvinnorna idag är genom att avbryta graviditeten. Det finns inte heller några undersökningar eller laboratorieprover som på ett tidigt stadium i graviditeten kan identifiera kvinnor som löper en ökad risk att utveckla havandeskapsförgiftning.

Med nya molekylärbiologiska metoder har min forskargrupp upptäckt en sjukdomsmekanism som kan förklara hur symptomen uppstår. En ökad produktion och ansamling av fosterhemoglobin har påvisats i sjuka moderkakor, liksom förhöjda nivåer av fosterhemoglobin i mammornas blod. Detta protein är vävnadsirriterande och orsakar skador på mammans blodkärl och njurar, vilket i sin tur leder till de typiska sjukdomssymptomen högt blodtryck och äggviteläckage i urinen.

Baserat på dessa grundläggande fynd har vi i nära kontakt med den kliniska vården påbörjat utvecklingen av nya verktyg för tidig identifiering av högriskgraviteter och mer precis diagnostik. I samarbete med professor Bo Åkerström arbetar vi också med att utveckla världens första läkemedel mot havandeskapsförgiftning, vilket baseras på kroppens eget renhållningsprotein, alfa-1-mikroglobulin (A1M). I ett flertal olika djurmodeller har vi kunnat visa goda behandlingsegenskaper, bland annat genom att proteinet förhindrar hemoglobinet skadliga effekter på moderkakan, blodkärl och njurar.

Vi arbetar också med kommersialisering av resultaten för att underlätta spridningen och fortsatt utveckling av läkemedlet A1M samt implementering av diagnosverktyget i vården.

Forskning för en god start i livet

Alltsedan neurosedyn-katastrofen på 1960-talet öppnade allmänhetens ögon för att läkemedel under graviditet kan orsaka medfödda missbildningar, har det stått klart att olika typer av exponeringar kan ha förödande effekter på det växande fostret i livmodern. Förutom att vara direkt missbildningsframkallande kan exponeringar av olika slag orsaka lågviktighet, för tidig födsel, eller fosterdöd. Vi vet nu att förhållanden under fosterlivet även kan ha stor betydelse för framtida psykisk och fysisk hälsa. Alltsedan min disputation om fosterskador efter att modern rökt har jag ägnat mig åt att identifiera och utvärdera olika riskfaktorer med hjälp av våra svenska hälsodataregister.

Förlossningsvårdens kvalitet är minst lika viktig för framtida hälsa. Varje dåligt underbyggt beslut kan resultera i livslånga konsekvenser för barnet, samtidigt som vetenskapligt underbyggda rutiner kan vända en till synes besvärlig start till ett liv med god livskvalitet. En stor del av min forskning ägnar jag åt att identifiera risk- och framgångsfaktorer vid obstetriskt eller neonatalt omhändertagande, som t.ex att studera omhändertagande vid extremt för tidig förlossning (före 27 veckor), att studera utfall efter provrörsbefruktning, eller att studera kort- och långsiktiga effekter av förlossning med kejsarsnitt.

En viktig del av mitt arbete är att ta ställning till hur mina resultat skall kommuniceras. Blivande föräldrar är en utsatt grupp som kan drabbas hårt av olika risklarm. Även om man hittar riskfaktorer på gruppnivå, så vet man oftast inte anledningen till att ett visst barn har skadats. Det finns således ingen anledning att lägga sten på redan drabbade föräldrars börda. Istället är det viktigt att information ges så sakligt och balanserat som möjligt – helt utan inslag av skräckpropaganda.

Jag föddes 1958 i Malmö. Tidigt bestämde jag mig för att jag ville ägna mig åt musik, matematik och barn. Jag var färdig lärare i musik och matematik när jag var 21 år gammal. Tolv år och fyra barn senare bytte jag delvis bana, och efter studier i matematisk statistik och datorvetenskap påbörjade jag doktorandstudier vid dåvarande embryologiska institutionen i Lund.

År 1999 disputerade jag på min avhandling om risk för medfödda missbildningar efter att modern rökt under graviditet. Jag har behållit barnperspektivet, och min fortsatta forskning har fokuserat på olika riskfaktorer under graviditet och förlossning för barns ohälsa.

Jag befordrades till professor i klinisk epidemiologi 1 mars 2015.

Hjärnan hos för tidigt födda

Jag föddes 1959 i Malmö till nyligen inflyttade brittiska föräldrar. Jag avlade läkarexamen i Umeå 1985 och påbörjade senare utbildning till barnläkare i Malmö. Sedan 1992 har min kliniska hemvist varit Neonatalavdelningen i Lund, som ansvarar för vård av svårt sjuka nyfödda barn i södra Sverige.

Jag disputerade 1997 på en avhandling om hur minskad fostertillväxt påverkar barnet som nyfött och under uppväxten. Mitt kliniska arbete dominerades av vården av mycket prematurfödda barn. Forskningen inriktades därför på strategier för att skydda den omogna hjärnan mot de faror som ett för tidigt liv utanför livmodern ofta innebär. Jag är professor i pediatrik vid Lunds universitet sedan 2011.

Jag bor i Lund med min fru Eva, hunden Morris och har fyra barn och ett ständigt ökande antal barnbarn.

Vården av mycket för tidigt födda barn har utvecklats snabbt under de senaste decennierna. Viktiga medicinska upptäckter i kombination med tekniska landvinningar har möjliggjort att allt fler barn överlever en mycket för tidig förlossning. Vi har i Sverige en aktiv inställning till vård av barn som föds redan under 23:e graviditetsveckan. Intensivvård av dessa barn har lett till att allt fler överlever nyföddhetsperioden, kommer hem med familjen och efterhand möter skola och samhälle. Tyvärr har många av de mest omogna barnen funktionsnedsättningar som hämmar kommunikation och intellektuell utveckling och försvårar interaktionen med en allt mer komplex omgivning.

Den omogna hjärnan konfronteras med flera hotande processer, förändrad syremiljö, infektioner och bristande näringsupptag, som alla kan orsaka skador. Det sker under avgörande utvecklingsperioder för hjärnan då nervceller, nervcentra och nervbanor ska etableras och upprätta samband.

Vår forskning har visat att det mycket omogna barnet har en nedsatt förmåga att producera ett äggviteämne, insulin-like growth factor 1 (IGF-I), en viktig tillväxtfaktor för hjärnans utveckling och för nybildning av kärl. En internationell studie ska utvärdera om tillförsel av IGF-I kan minska skador på ögonen och understödja en normal utveckling av hjärnan.

Vissa av de för tidigt födda barnen får blödningar i hjärnan och risken är stor för framtida funktionsnedsättning vid större blödningar. I experimentella modeller har vi funnit att flera cellsorter i den omogna hjärnan dör när de utsätts för hemoglobin som avsöndras från röda blodkroppar som brister vid blödning. Vi har funnit att vissa kroppsegna proteiner kan blockera hemoglobinet giftiga effekter. Förhoppningsvis kan denna kunskap leda till behandling för nyfödda barn med svår hjärnblödning.

Att reparera en skadad hjärna

Hjärnan har en mycket begränsad förmåga att bilda nya nervceller, vilket gör att man i dag inte kan bota många av de sjukdomar och skador som innebär att nervceller i hjärnan dör. I Lund finns en lång tradition av att utveckla nya metoder för att reparera en skadad hjärna, och det som fångat mitt intresse är cellterapi vid Parkinsons sjukdom.

Hjärncellstransplantationer med dopaminceller från aborterade foster utvecklades i Lund på 1980-talet. Studierna visade att det är möjligt att ersätta de celler som dör vid Parkinsons sjukdom med nya friska celler av samma sort. Men användningen av dopaminceller från foster är både etiskt och praktiskt problematisk, och metoden medför avgörande svårigheter beroende på den mycket begränsade tillgången.

En stor utmaning inom vårt forskningsfält är därför att hitta sätt att producera obegränsat med dopaminceller som kan användas för transplantation, vilket skulle innebära att behandlingen skulle kunna göras tillgänglig för större patientgrupper. I min forskargrupp studerar vi hur dopaminceller bildas under fostertiden, och försöker sedan skapa liknande betingelser i cellodling, för att på så sätt styra stamceller till att bilda just dopaminceller.

Parallellt med dessa studier har vi utvecklat en ny teknik för att programmera om hudceller direkt till dopaminceller, utan att passera stamcellsstadiet. På sikt hoppas vi kunna ta hudceller från en patient med Parkinsons sjukdom och göra om dem till dopaminceller, som sedan kan transplanteras in i patientens hjärna och ersätta de celler som gått förlorade på grund av sjukdomen.

Ett annat spännande alternativ är att omprogrammera celler direkt på plats i hjärnan, Omprogrammering av celler öppnar upp helt nya möjligheter för att reparera en skadad hjärna. På sikt skulle den metoden kunna användas för att utveckla nya behandlingar mot svåra sjukdomar och skador i hjärnan såsom Parkinsons sjukdom, Huntingtons sjukdom och stroke.

Jag är född 1973 i Tomelilla. Jag läste min grundutbildning (BSc) i Kanada, och under denna tid föddes mitt intresse för forskning. Efter avslutat examen återvände jag därför till Sverige för att börja doktorera i Lund. Mitt avhandlingsarbete handlade om hur olika delar av hjärnan bildas och utvecklas under fostertiden. Jag disputerade i utvecklingsbiologi 2003.

Efter en kort postdoktorsvistelse i Lund åkte jag till Institute for Stem Cell Research i Edinburgh för att lära mig så mycket som möjligt om stamceller. När jag kom tillbaka till Lund etablerade jag min egen forskargrupp. Jag blev docent i neurobiologi 2008 och professor i cellulär neurovetenskap 2015.

Jag är gift med Bhupinder och vi har två barn, Vikram och Vidar.

Kryddstark smärtforskning

Jag är född 1961 på Djurgården i Stockholm där jag tog studenten vid Franska skolan. Efter apotekarexamen vid Uppsala universitet flyttade jag 1990 till min fars hemstad Lund för doktorandstudier i ämnet farmakologi. Våren 1995 avlade jag doktors-examen och åkte sedan till University of Manchester i England.

Efter två år av postdoktorala studier kunde jag tack vare fortsatt stöd från Svenska Sällskapet för Medicinsk Forskning och en forskartjänst vid Vetenskapsrådet vända hem till Lund för att etablera min forskning vid avdelningen för klinisk farmakologi. Jag blev docent 1998 och professor i farmakologi 2013.

Jag bor i Lund tillsammans med min fru Lande och våra barn Dominic och Gabriela.

Ämnet farmakologi – läran om läkemedel – är centralt för att förstå hur man tar fram läkemedel och använder dem för att bota eller lindra sjukdomar och sjukdomssymtom. Kemiska substanser vars effekter är kända är viktiga farmakologiska redskap för att utforska hur kroppen fungerar normalt och vid sjukdom. Studier av läkemedel som används utan att man vet hur de egentligen fungerar kan också vara till stor hjälp för att utveckla nya läkemedelsbehandlingar.

Inom mitt forskningsområde har man framgångsrikt använt kemiska irriterande substanser från växt- och djurriket för att kartlägga smärtsinnet. Ett exempel är kapsaicin från chilipeppar, med vars hjälp man 1997 hittade en ny grupp av smärthereptorer s.k. TRP-jonkanaler. Kort efter denna upptäckt visade jag att anandamid och liknande N-acyletanolaminer, en typ av signalsubstanser i hjärnan, verkar på kapsaicinreceptorn TRPV1, dvs. de är kroppens egen chilipeppar. Med hjälp av kemiska substanser från senap, kanel, vitlök och cannabis har jag identifierat en släkting till kapsaicinreceptorn, TRPA1, en kanske ännu viktigare smärthereptor. Jag har också upptäckt att paracetamol (Alvedon), ett av våra vanligaste smärtlindrande preparat, vars verkningsmekanism är delvis oklar, indirekt påverkar kapsaicin- och senapsreceptorn. Detta ger möjligheter att ta fram nya smärtstillande läkemedel utan paracetamols skadliga effekter på lever och njurar. Jag har nyligen visat att smärthereptorn TRPA1 också är en köldsensor, vilket kan förklara den köldöverkänslighet som många smärtpatienter lider av.

Jag vill med min forskning bidra till en ökad förståelse av hur smärtsinnet fungerar och hitta nya, effektivare och säkrare läkemedel för behandling av långvarig smärta som kostar det svenska samhället ca 100 miljarder kronor årligen.

Partierna, väljarna och demokratin

Politik har funnits med sedan jag var liten. Min pappa Henrys engagemang, som gruppleddare i kommunen, skapade tidigt intresse för politik. Jag och mina systrar gick med i demonstrationståg redan som små, och under hela vår uppväxt färgades en stor del av vardagen av "Partiet". Pappa hade även en annan betydelse för mitt yrkesval, då han också var statsvetare, och jag och mina systrar skolades tidigt in i forskarrollen då vi arbetade som assistenter i olika projekt varje sommar sedan tonåren, till exempel med att koda enkäter. Forskning och politik präglade alltså min uppväxt och bidrog troligtvis till att jag valde att doktorera i statsvetenskap.

Min forskning kan kort sagt sägas handla om hur demokratin fungerar i olika länder. I ett parlamentariskt system som det svenska delegerar väljarna makt till representanter genom att rösta på partier, och dessa representanter delegerar i sin tur makt till en regering och dess ministrar. I min forskning fokuserar jag bland annat på att studera partiledares beslut att samarbeta med andra partier i en regering. Jag studerar även varför vissa individer blir ministrar och varför regeringar för en viss typ av ekonomisk, social- och miljöpolitik. Men politik utövas inte enbart genom de politiska partierna. Det blir allt vanligare att människor engagerar sig i olika proteströrelser. Jag forskar även om den här typen av engagemang, och tillsammans med min syster Emma, som är forskare i psykologi, försöker jag förklara varför vissa individer deltar i protester, som demonstrationer. Vår forskning visar att människor, utöver att vara drivna av att vilja påverka samhället, ofta väljer att aktivera sig av sociala skäl – att delta politiskt kan helt enkelt vara ett sätt att skapa eller upprätthålla vänskapsrelationer.

Jag är född 1975 och uppvuxen i Upplands Väsby utanför Stockholm. Jag studerade sociologi, statsvetenskap och nationalekonomi vid Stockholms universitet och tog min kandidatexamen 1998.

Jag doktorerade i statsvetenskap vid Uppsala universitet 2003 på en avhandling om koalitioner i svenska kommuner. Jag har haft postdok-tjänster vid *European University Institute* i Florens och vid *University of Twente* i Holland, och har arbetat flera år som juniorprofessor i Mannheim i Tyskland.

2011 flyttade jag och min då tvååriga dotter Emilia hem till Sverige och jag började arbeta på Lunds universitet. Jag blev utnämnd till professor i februari 2015. Jag bor i Lund med Emilia som nu är sex år.

3D-utskrifter är framtiden

Jag föddes i Dunedin på Nya Zealand den 5 juni 1964. Jag tog min kandidatexamen i elektronik vid University of Natal och Technikon of Natal i Durban i Sydafrika 1986 och en masterexamen i projektledning vid University of Technology i Sydney i Australien, 1999. Jag disputerade i maskinkonstruktion (product development) vid Massey University i Auckland på Nya Zealand 2004.

Efter min disputation blev jag anställd som lektor och sedan docent vid Massey University innan jag 2007 utsågs till professor i maskinkonstruktion vid Auckland University of Technology. Därefter återvände jag 2012 till Massey University som professor i mekatronik.

Sedan 2014 är jag professor i maskinkonstruktion vid Lunds universitet.

Tekniken med 3D-utskrifter (ofta kallad "additive manufacturing" på engelska) har uppnått myndighetsåldern. Den har blivit en snabb "tillverkningsindustri" som kommer att ha stort inflytande på våra framtida liv. Påverkan kommer att inbegripa nästan all tillverkning, vårt affärsliv, människors livslängd och livsstilsval. Tekniken förändrar i grunden de designregler som formgivare och ingenjörer tidigare "begränsats" av. Genom att ge oss möjlighet att tänka i nya banor om formgivning öppnar den upp för helt nya perspektiv på kreativitet och hållbarhet. Uppfinnare och entreprenörer kan få ut produkter på marknaden utan att behöva ta de stora ekonomiska risker som tidigare varit en hämsko för innovation.

Jag forskar om alla aspekter av produktutveckling, men under de senaste 20 åren har jag följt utvecklingen av 3D-tekniken med hängivet intresse. Jag tror att den är en gudagåva för innovationsarbete eftersom den ger möjlighet att omedelbart pröva idéer utan att möta de hinder som traditionell tillverkning inneburit för det fria skapandet. Vi kan få ut riktiga produkter på marknaden utan de hämmande höga kostnaderna. Min forskning handlar om utveckling av tekniken för 3D-utskrifter, hur designmetoderna kan förbättras för att bättre anpassas till den nya tekniken och om hur tekniken kan tillämpas för att ge konkurrensfördelar.

Vid sidan om forskningen kan jag också använda mina färdigheter i maskinkonstruktion till att hjälpa företag att ta fram nya produkter. Det är ett bra sätt att hålla sig à jour med industrins behov och att tillämpa forskningsrön i verkliga situationer.

Under de senaste 25 åren har jag utvecklat mer än åttio produkter för marknaden avseende t ex teaterbelysning, säkerhet, marina ändamål och hushåll, och mottagit ett flertal priser för produktutveckling. År 2012 började jag tillverka gitarrer genom 3D-utskrifter, och det har vuxit till en mindre sidoverksamhet som ger mig tillfredsställelsen att tillverka saker som på samma gång är högteknologiska och hantverksmässiga.

Världen bakom Internet

Internet är en del av vårt liv, och vi är väl ganska många som har svårt för att klara oss utan mobilen och datorn. Internet har gått från att endast tillhandahålla kommunikation och nöjestjänster till att vara en del av vår vardag. Och dagens ungdomar, även kallade "Millennier" för med sig ytterligare Internet-vanor som helt kommer att förändra till exempel framtidens medietjänster, där tryckta tidningar och "vanlig" TV kommer att spela allt mindre roll för informationsflödet.

Men denna utveckling ställer också allt högre krav på de nät och system som bygger upp Internet. Näten ska klara ständigt ökande trafiklast med våra snabbt ökande krav på bandbredd och korta väntetider. Mer och mer av vårt Internet-användande går dessutom via mobila nät som kan ha en begränsad kapacitet i den trådlösa kommunikationen. Och en ökande andel av tjänster och data blir nu placerade "i molnet" vilket också innebär att trafiklasterna i näten ökar när data hela tiden ska flyttas fram och tillbaka mellan datacenter och användare. Dessutom är vårt Internet-användande energikrävande, och om inte systemen byggs energieffektiva kommer det att bli stora miljöeffekter av till exempel alla nya datacenter som byggs i världen.

Min forskning går i huvudsak ut på att ta fram optimerade lösningar för de system och nät som bygger upp Internet. Med korrekt designade Internet-system och optimerade styrmekanismer kan framtidens Internet bli både hållbart för miljön och kännas oändligt för oss användare. I mitt arbete kombinerar jag teoretiska kunskaper i matematisk modellering, telekommunikation, trafikanalys och reglerteknik med experiment för att säkerställa att lösningarna ska fungera både i teorin och i verkligheten.

Jag föddes 1969 och är uppväxt i Skåne. Sedan fem år tillbaka så bor jag i Höllviken. Jag skulle absolut inte bli ingenjör, men när jag gick tredje året på gymnasiet så var mina två favoritämnen matematik och programmering, så då fick det bli datateknik på LTH. Mitt examensarbete gjorde jag i Paris och där blev jag intresserad av forskning.

Jag stannade kvar som doktorand efter examen och tog min doktorsexamen 1999. Det har blivit två utlandsvistelser, ett halvår i Australien som doktorand och två år i North Carolina. Jag blev docent 2004 och utnämnd till professor 2014. Något jag älskar med att vara forskare är friheten att styra mitt eget arbete och att jag alltid måste lära mig nya saker.

Nya material för att tjäna samhället

Jag föddes 1976 i en liten förort till Donetsk i sydöstra Ukraina. Alla mina examina är från den nationella tekniska högskolan i Donetsk.

Som doktorand anslöt jag mig till ett forskningsinstitut inom den nationella vetenskapsakademien i Ukraina och utvecklades under mina tio år där till en forskare med ansvar för internationella forskningsprojekt tillsammans med ledare från den högteknologiska industrin. Sedermera tillbringade jag flera år som postdoktor och seniorforskare vid världsledande laboratorier vid universiteten i Osaka, Kyoto och Ritsumeikan i Japan samt Monash University i Australien och Nova Gorica i Slovenien.

Jag utsågs till professor i materialvetenskap vid LTH i mars 2015 och flyttade med min hustru Yuliya och två barn till utkanten av den vackra Pildammsparken i Malmö där vi nu bor.

Material hänger nära ihop med den mänskliga existensen, till och med tidsepoker är uppkallade efter olika material. Genom årtusendena har våra behov och ambitioner utvecklats från att söka efter naturmaterial till att utveckla avancerad teknik för att tillverka konstgjorda material. Historiskt sett har vi producerat material med så *likartade strukturer* som möjligt, men nya rön visar att förbättringar av en egenskap i sådana strukturer sker på bekostnad av många andra egenskaper. Dagens samhälle kräver att man kan styra *flera* materialfunktioner, och målet vid utformningen av nya material är att förbättra många egenskaper samtidigt. De bästa kombinationerna av egenskaper återfinns i naturliga material, främst på grund av att *olikartade strukturer* finns uppbyggda på flera olika nivåer. Det som uppfattas som homogenitet handlar om på vilket avstånd materialet observeras, och den viktigaste frågan är om vi kan styra det heterogena. Sådana kunskaper innebär att utformningen av konstgjorda material kan definieras som konstruktionen av funktionella olikartade strukturer med exakt styrning av deras uppbyggnad på olika nivåer.

Min forskning sysslar med sådana nivåövergripande strukturer – framtidens mångfunktionella materialegenskaper, utveckling av relevanta teknologier för skräddarsydd materialtillverkning. Jag har min bakgrund inom framtagning av termomekanisk teknik (deformation vid förhöjda temperaturer) för tillverkning av metalliska material. Mitt laboratorium vid LTH fokuserar i huvudsak på tillverkningen av olika sorters material, sammansatta och enkla, med hierarkiskt ordnade strukturer på alla nivåer, från atom- till makronivå. Arbetet bör kunna bidra till hållbar utveckling och socioekonomiskt välbefinnande för människor i Sverige, Europa och världen.

Strömavbrott och förnybar elproduktion

Elektricitet spelar just nu en viktig roll i utvecklingen mot ett hållbart samhälle. El kan nämligen vara så effektivt att man med mer el till värmepumpar och elfordon ändå totalt sett kan spara energi. Det eventuellt ökade elbehovet täcks lämpligen med förnybara källor som vindkraft och sol. Detta innebär förändringar i hur elnätet används och hur systemet drivs. Utmaningen är att anpassa hela elkraftssystemet till de nya behoven med fortsatt hög leveranssäkerhet. Min forskning syftar därför kort sagt till få och korta strömavbrott samt till att kunna ta hand om mer förnybar elproduktion.

Generellt är ett starkt elnät fördelaktigt, så fler och kraftigare ledningar är ett väl beprövat sätt att säkra tillräcklig kapacitet för exempelvis ny vindkraft. Men ofta kan man klara sig utan nya ledningar genom automation som hanterar begränsningar genom att övervaka och styra. Denna del av området smarta elnät är en viktig del av min forskning. Förutom att enskilda delar som ledningar och transformatorer måste fungera, krävs också att delarna bildar en bra helhet – ett system. Strömavbrott på nationell nivå som drabbade USA, Sverige/Danmark och Italien 2003 är en påminnelse om systemaspekterna, och en del av min forskning går ut på att förstå och motverka sådana avbrott.

När systemen förändras och solceller och vindkraft delvis ersätter storskaliga kraftverk, behövs nya lösningar som handlar om ny teknik och en ny struktur där även småskaligt och lokalt får stor betydelse för helheten. I detta sammanhang kan batterier få en utbredd användning, vilket skulle revolutionera utformning och drift av elkraftssystemet – och innebära behov av ny automation.

Jag föddes 1966 i Fagersta men växte upp i Hørsholm, Danmark, och sedan i Malmö. Någon tid efter avslutad civilingenjörsutbildning i elektroteknik i Lund 1989 fick jag aptit på forskarstudier och återvände till LTH 1991 som doktorand vid avdelningen Industriell elektroteknik och automation.

Efter att ha disputerat inom elkraftssystem 1997 tillbringade jag ett halvår vid PowerTech Labs i Vancouver, Kanada, och ett halvår vid tekniska universitetet i Delft i Nederländerna. Vid Industriell elektroteknik och automation har jag sedan dess byggt upp en forskargrupp inom elkraftssystem och blev docent 2003 och professor i april 2015.

Jag bor i Öved med Katarina och våra söner Filip och Isak.

Den lärda fru Lyche och professor Sjuskägg

OM ETT BORTGLÖMT AKADEMIKERPAR FRÅN FRIHETSTIDEN

Antalet lundensiska akademikerhustrur under 1700-talet vilka i berömmelse överträffade sina makar torde vara relativt litet. Exempel fanns dock såsom denna artikel i ett dåtida tyskt uppslagsverk, Johann Heinrich Zedlers *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, visar:

Bildstein (Lyche Sophie), en lärd dansk kvinna, född i oktober månad 1699 i Odense på Fyn, där hennes far vid namn Friis var borgmästare, och senare gift med Gustav Ernst Bildstein, adjunkt vid teologiska fakulteten i Lund i Skåne. Icke blott år 1717, i samband med det dåvarande stora jubelåret för den evangelisk-lutherska kyrkan, utan även vid åtskilliga andra tillfällen har hon lämnat skilda prov på sin färdighet i såväl dansk som latinsk diktkonst. Till detta kan läggas att hon ej blott har läst Nya testamentet, Homeros och Hesiodos på grekiska utan även, under sin äkta makes instruktioner, hanterat hebreiskan. Utöver detta har hon även sammanställt en liten skrift på franska med titeln *Testament Moral à Mesdemoiselles Viveca, Sophie Elisabeth, Auguste, Hille Brigitte, de Trolle fait par seu leur Gouvernante*, vilken vad vi vet dock inte har tryckts.¹

Det bör i sammanhanget förtydligas att herr Bildstein, maken och den formellt utbildade akademikern, inte har något eget uppslagsord i sagda lexikon – dess anspråk på att vara *vollständig* till trots!

De yttre dragen i denna uppsats ena huvudpersons liv är därmed redan i stor utsträckning presenterade. Dock bör ett par av universallexikonets uppgifter kommenteras. Den första gäller namnet, vilket i båda sam- och sentida källor förekommer i en lång rad konstellationer av stavningsvarianterna Lyche, Lycke och Lykke respektive Sophia och Sophie. Jag

har i denna text valt att skriva namnet Lyche Sophia, vilket generellt verkar ha varit det skrivsätt hon själv använde i sina i livstiden publicerade skrifter.² Förnamnet Lyche bar Friis efter såväl sin farmor Lyche Jørgensdatter Tropmann som efter sin mor Lykke Kock, och hon skulle i sin tur föra det vidare till sin dotter Lycka Christina.

Den andra oklarheten gäller hennes födelseår. Här omväxlar åren 1692 och 1699 i källorna med ungefär samma frekvens. Jag är benägen att hålla det senare för det troligare. Det skulle i och för sig innebära att hon bara var 18 år då hon "slog igenom" som publicerad latinsk skald, men i gengäld skulle det tidigare årtalet innebära att hon var 46 år då hon 1738 för första gången fick barn, vilket synes mindre troligt. För att röra till det hela ytterligare finns även en enstaka uppgift om födelseåret 1700, vilken till råga på allt emanerar från hennes make!³ Att födelsemånaden var oktober synes alla dock vara överens om medan någon exakt dag aldrig nämns.

Källorna är också överens om att hennes far Jørgen (Georg) Friis var borgmästare i Odense, något som även stadens officiella hemsida bekräftar att han var 1717–1728.⁴ I praktiken verkar det dock ha varit si och så med faderns faktiska utövande av detta ämbete; detta i vart fall om man får tro vad en dansk genealogisk hemsida, *Familiekroniken*, har att berätta. Denna upplyser att Friis i grunden var bagare men med tiden gjorde sig en förmögenhet stor nog att kunna leva av sina egendomar kombinerat med litet handel. Troligen som tack för att han generöst hyst in resande ämbetsmän i sitt hem utnämndes han 1713 till viceborgmästare, vilket dock skall ha varit en ren hederspost. När han väl, i februari 1717, blev riktig borgmästare fick han däremot inte utöva ämbetet länge i praktiken. Redan påföljande år suspenderades

Något autentiskt porträtt av Lyche Sophia Friis finns veterligen inte. Hon får därför i stället representeras av denna allmänna framställning på titelbladet till Friedrich Christian Schönaus samlingsverk om "Danske Lærde Fruentimer" från 1753. Bildkälla: Universitetsbiblioteket.

han nämligen efter att ha anklagats för majestätsförbrytelse, något som resulterade i mångåriga rättsprocesser med överklaganden till högre instanser. Det hela slutade med att Friis 1728 dömdes borgmästarämbetet förlustig och dessutom skulle betala så höga böter att den tidigare rike mannen nu i stället blivit fattig.⁵

EN MÅNGSPRÅKIG SKALDINNA

Det är förstas svårt att veta i hur stor utsträckning faderns fall och förändrade ekonomi påverkade den redan vuxna men ännu ogifta Lyche Sophia och hennes många syskon. Rimligtvis bör dock faderns tidigare välstånd ha varit en viktig förutsättning för att hon som kvinna kunnat förvärva sin för tiden ovanliga bildning. Även en av hennes systrar, Karen (1706–1780), skall enligt en annan släkthistorisk hemsida, ha "været god til latin og andre sprog", vilket indikerar att Jørgen Friis generellt kostade på sina döttrar en god utbildning.⁶

Vad vi vet är att Lyche Sophia senast 1717 – året då hennes far blev borgmästare – framträdde som skaldinna. Det var med anledning av den lutherska reformationens 200-årsjubileum som hennes dikt *Dend Salig. Doctor Morten Luther indföris saaledis takkendis og talendis til Danmarcks og Norges [...] Stormægtigste Konger paa Jubel-Festen 1717* trycktes – på intet mindre än den danske kungens och Köpenhamns universitets boktryckeri! Den följdes fyra

år senare, 1721, av en lyckönskingsdikt i samband med den blivande Christian VI:s bröllop med Sophie Magdalene av Brandenburg-Kulmbach; enligt uppgift skriven på såväl danska som tyska, franska latin och grekiska!⁷ Därmed verkar listan över Lyche Sophia Friis i livstiden publicerade alster upphöra, men efter hennes död trycktes även en hyllningsdikt till kung Frederik IV från 1719.

Man får förmoda att Friis poetiska repertoar utöver denna sparsmakade tryckta produktion omfattade ytterligare dikter som endast spreds i avskrifter (exempelvis hade hon knappast fått debutera på det kungliga tryckeriet om hon inte redan innan dess gjort sig visst namn som poet). Om sådana alster synes dock eftervärlden få sväva i fortsatt ovisshet, och själv har jag endast haft möjlighet att ta del av två av de ovannämnda verken: reformationsdikten och hyllningen till Frederik IV, vilka finns återgivna hos Schönaus.⁸ De är båda skrivna delvis på danska, delvis på latin, och mina egna begränsade kunskaper i det sistnämnda språket låter mig inte bedöma de senare delarna. Universitetslektor Cajsa Sjöberg har dock låtit meddela att dessa partier är skrivna på versmåttet elegiskt distikon och "flyter på riktigt fint". Om Friis danska vers kan läsaren däremot själv få bilda sig en uppfattning genom detta utsnitt ur dikten till Fredrik IV, i vilket även ett par svenska monarker figurerar:

Imellem GUD og Kongen er en ævig sluttet Fred,
Med Kongens Land og Himmelen en kiærlig
Eenighed.
Hvad tænker da et Menneske? tør han vel sig
formaste?⁹
Tør han vel Himlen, Herrens Huus og Kongens
Land antaste?
Som ere saa foreenede, mon han tør trodse GUD?
Og Kongen, som har GUD til Ven? Det falder
daarligt ud

Af Sverrigs første Konger gick Kong Sveigder till
Paasteene
(Det var en Stad ved Schytien) og lagde sine
Beene:
Den sidste Sverrigs Konge gik og ind til
Fridrichshald,
En Stad som er paa Steene bygt, og fik sin
Dødefald.

Utöver att Lyche Sophia här sammankopplar Gud och Danmarks kung på ett sätt som högeligen bör ha behagat en enväldig monark och samtidigt bevisar sin förmåga att skriva välflytande rimmad vers är särskilt anspelningarna och ordlekarna i de fyra sista raderna värda att beakta. Den Sveigder som här omtalas är en svensk sagokonung som förekommer i *Ynglinga-sagan*. Han skall ha begivit sig till Ryssland och Turkiet – det vill säga de områden som Friis med en mer antikiserande benämning kallar "Schytien" – och där kommit till en ort kallad Stein eller Sten. Här lockades han, under förespeglning att han skulle få möta Oden, av en ond dvärg in i just en stor förtrollad sten och försvann.¹⁰ Att Friis kallar orten "Paasteene" (på sten) är säkerligen delvis för att få en koppling till det "på stenar" byggda Fredrikshald där "den sidste Sverrigs Konge" – alltså Carl XII – stupat, men kan nog även vara en anspelning på Bibelns ord (i exempelvis Matteus 13:20) om den förspillda säd som "var sådder på stenören", vilket i äldre danska bibelöversättningar motsvarades av att bli "saaet paa Steengrund" (i nuvarande danska Bibel däremot "på klippeggrund"). Sens moralen blir hur som helst att övermodiga svenska kungar går det illa för – och därtill har författarinnan fått bevisa inte bara sin språkliga utan även sin historiska och kanske även bibliska bildning!

Pikarna mot grannlandet i öster till trots kom Lyche Sophia Friis någon gång under 1700-talets tre första decennier att flytta till just Sverige, men när? Vissa källor anger att det skulle ha varit så tidigt som 1718.¹¹ Detta synes dock mindre troligt, inte bara för att Sverige och Danmark då ännu formellt befann sig i krig (svensk-dansk fred efter Stora nordiska kriget slöts först 1720) men främst för att det är just vid denna tid Friis framträdde som skaldinna med skrifter som bevisligen trycktes i Danmark. Ett danskt lexikon ger den kortfattade upplysningen att Friis

skall ha begivit sig till Köpenhamn 1728¹², vilket väl underförstått kan tolkas som att hon dittills uppehållit sig i födelseorten Odense. Man noterar också att det senare året sammanfaller med faderns förlust av borgmästarämbetet. Var det ekonomiska problem i familjen som drev Lyche Sophia bort från Fyn? Vad vi säkert vet är att hon inom ytterligare några få år skaffade sig en egen försörjning, och det på andra sidan Sundet.

FRANSYSKAN PÅ NÄS

Fredrik Trolle (1693–1770) på Näs i Skåne tillhörde en gammal adelsätt med rötter i Småland som under medeltiden levt och verkat i både Sverige och Danmark.¹³ I Sverige hade släkten dött ut 1568, men genom Skånes erövring hade Fredriks far, den i Skåne bosatte Arvid Trolle, blivit svensk undersåte och ätten med honom introducerats på Riddarhuset 1689. Sonen Fredrik hade 1720 gift sig rikt, och både han och hustrun, Brita Ramel, hade varit duktiga förvaltare av familjens gods och förmögenhet. Men den äkten-skapliga lyckan blev relativt kort. 1732 avled fru Brita, lämnande maken med tre döttrar och en son i åldern elva till fem år. Fredrik Trolle behövde en guvernant till sina barn. Platsen gick till Lyche Sophia Friis.¹⁴

Hur Friis sökte eller fick denna tjänst har jag inte funnit några närmare uppgifter om. Kanske hade hennes tryckta poem spridit ryktet om hennes språkkunnighet – en viktig kompetens för en guvernant – även till Sverige? Kanske hade Fredrik Trolle fått rekommendationer via släktingar i Danmark?

Sin danska härkomst till trots var Friis hos familjen Trolle känd som "fransyskan". Detta var en vid tiden inte ovanlig benämning på guvernanter alldeles oavsett deras nationalitet¹⁵ (när Friis 1737 lämnade sin tjänst efterträddes hon däremot av en "äkta" fransyska, mademoiselle Lerset¹⁶). Friis gjorde också skäl för epitetet. Som framgått av det inledande citatet ur Zedlers encyklopedi författade hon just på franska en liten uppbyggelseskrift, *Testament Moral*, till sina tre kvinnliga elever.

Året efter Friis ankomst till Näs anställde Fredrik Trolle även en manlig informator. Det var en ung docent från Lund, Gustaf Ernst von Bildstein. Denne, som var född 1703 och således under alla omständigheter några år yngre än Friis, skall "i unga

år [...] hafva varit mycket snygg".¹⁷ I 1700-talets språkbruk innebar detta dock snarare ren och proper än bildskön. Om hans utseende generellt svävar vi, i brist på bevarade porträtt¹⁸, i okunskap så när som på en punkt. Det är nämligen omvitnat att Bildstein hade "skägg och moustascher, hvilka han med synnerlig soin putsade och befingrade fast alla minuter".¹⁹ Under det alltmer slätrakade 1700-talet väckte en sådan ansiktsbehåring uppmärksamhet. På äldre dagar skall Bildstein ha varit "den enda i staden [Lund] som äger denna gammeldags prydnad"²⁰ och i folkmun kallades han "professor Sjuskägg", vilket förklarades sålunda:

Vid munnen hade han delat det mittav, och det blev fyra. Pipskägget, spetsigt och långt, var således det femte och polisongerna utgjorde fyllnaden, således sju.²¹

Mer intressant ur den lärda "fransyskans" perspektiv än Bildsteins skäggväxt var dock rimligen att denne även hade "stor beläsenhet ända in i belles lettres och theatern".²² Tycke uppstod också, och i november 1736 stod bröllopet. Paret arbetsgivare Fredrik Trolle stod för i vart fall delar av omkostnaderna och antecknade härom:

Detta år gjorde jag bröllop åt hr Billstéen och Fransyskan, hwilken kostnad ej anföres. Men som de tjent en rund tid och isynnerhet Fransyskan efter min sal. hustrus död haft vård om alla mina barn, ock jag bemälte hrr Billstéen och Fransyskan uti annat alls intet gaf till uhtstyr efter bröllopet, som annars plägar skie, så meddeltes them i contant 400 dlr.²³

Bröllopspresenten om 400 daler silvermynt motsvarade två gånger vad brudgummen haft i årslön som informator (bruden hade haft något mindre: 160 daler om året). Den ekonomiskt sinnade Trolle lämnade dock inte gåvan helt ur "egen" ficka – den togs med en fjärdedel vardera ur de medel som var avdelade för de fyra barnen!²⁴

LÄRT UMGÄNGE OCH LATINSK KORRESPONDENS

Som nygifta gav sig paret Bildstein under 1737 på en resa till brudens hemland. Utöver att besöka hennes

släkt på Fyn så vistades de även i den danska huvudstaden, och här passade Lyche Sophia på att umgås "med alle de anseeligste og berømteste Lærde her i Kiøbenhavn". Till hennes umgänge hörde den blivande biskopen Ludvig Harboe och dennes vän Jacob Langebek, vilka vid denna tid precis påbörjat arbetet med en kyrko- och lärdomshistorisk källpublikation för internationell publik kallad *Dänische Bibliothec*. Lyche Sophia förärade de båda herrarna varsitt handskrivet exemplar av sitt *Testament Moral* till döttrarna Trolle.²⁵ Detta torde förklara hur denna skrift kunde bli så pass känd och omtalad i samtiden utan att någonsin tryckas. Att Lyche Sophia under denna resa åtföljdes av sin make framgår för övrigt inte explicit av Schönau, men att så var fallet kan man sluta sig till genom ett brev från Gustaf Ernst, vilket närmast av en slump kommit att bevaras i Universitetsarkivet.²⁶ Det är ställt till Kilian Stobæus, då professor i historia i Lund, och daterat i Köpenhamn såväl den 20 som den 31 juli 1737 – det sistnämnda ett resultat av att Danmark vid denna tid övergått till den gregorianska medan Sverige ännu höll sig kvar vid den julianska. Av dess innehåll framgår att Bildstein uppenbarligen åtagit sig att i Köpenhamn försöka finna någon som kunde trycka en serie historiska tabeller åt Stobæus.

Danmarksresan 1737 torde ha varit sista gången Lyche Sophia von Bildstein återsåg sitt fädernesland. Att också hennes indirekta kontakter med Danmark med tiden blev allt mer begränsade, därom vittnar en bevarad brevväxling mellan henne och en magister Friedrich Christian Eilschov i Köpenhamn nästan tio år senare.²⁷ Eilschov var en brådmogen akademisk begåvning på ännu inte 22 år.²⁸ På något sätt var han släkt med Lyche Sophia, men de hade aldrig träffats. Nu hade han dock nåtts av ryktet om hennes stora lärdom och språkliga begåvning, och skrev därför i december 1746 brev – på latin – med en önskan att få veta mer om henne.

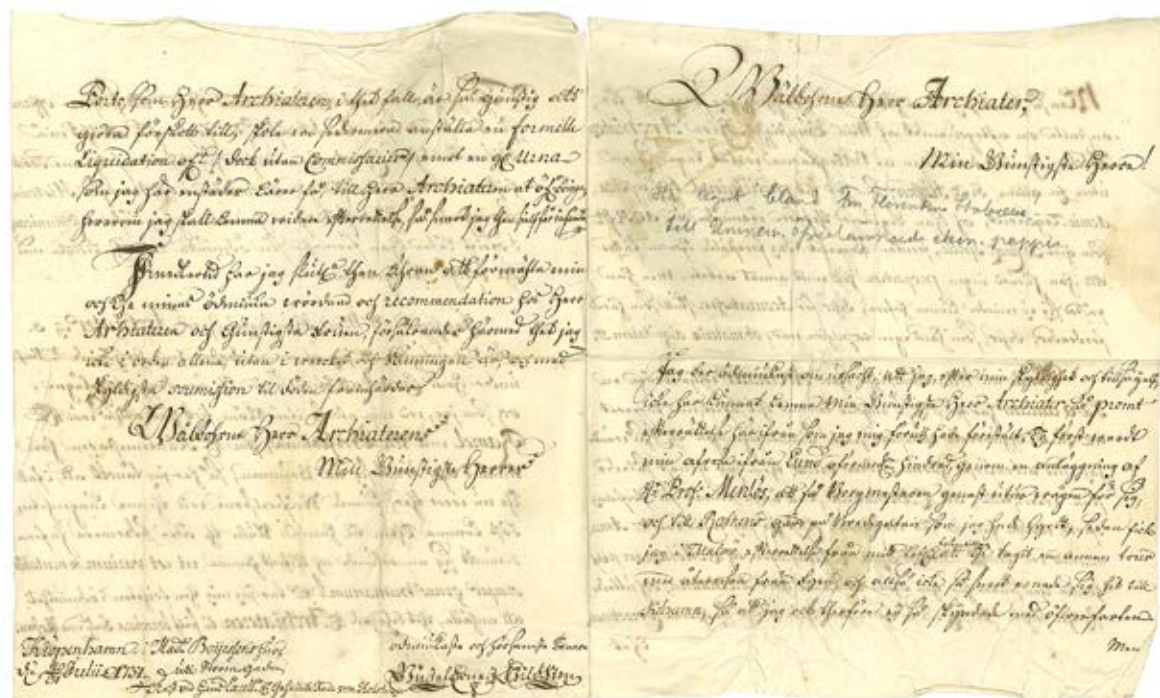
Lyche Sophia skrev raskt tillbaka – även hon på latin – och tackade den unge mannen för hans "ljuvaste brev" samt förklarade att han var den ende släkting som hört av sig på ett helt år. Den senaste hon hört från var en bror som befann sig i Norge, men även från honom hade livstecknen sinat. Hon bad därför Eilschov att skriva så mycket han visste om hennes danska släktingar, och i gengäld berättade

hon själv om vad hon kallade sin "pyttelilla familj" (*nostra familia perpusilla*). Den bestod utöver henne själv och maken Gustaf Ernst – som för närvarande dock inte var i Lund utan skötte sina prästerliga åligganden i Hardeberga – endast av en syster till Lyche Sophia samt av dottern Lycka Christina. Om den senare skriver modern stolt att hon redan vid knappt nio års ålder börjat att "latinisera". Hennes bror, den unge Gustaf Brenner Bildstein, hade däremot avlidit endast sex år gammal.

Fru Bildstein inviterade också på stående fot sin unge släkting att komma och gästa Lund i samband med det stundande rektorsskiftet – en av det dåtida akademiska Lunds stora återkommande festligheter – varvid han uppmanades att medföra nyheter från Danmark samt sina egna akademiska skrifter och annat nytt "från den lärda världen" (*ex Republica literaria*). I samband med denna invitation lämnade hon också en reseanvisning inkluderande uppgift om hur man hittade familjen Bildsteins hus: *ad latam plateam inter domos septentrionales nostra est penultima a parte sinistra*, det vill säga "vårt hus

är det näst sista till vänster vid den breda gatan i de norra delarna". Skall man tolka den latinska gatuingivelsen bokstavligt synes det bildsteinska hemmet alltså ha legat vid Bredgatans västra sida (instruktionen utgår från att Eilschov skall anlända söderifrån från Malmö). Något sådant besök blev det dock aldrig. Eilschov avböjde med hänvisning till sin hälsa; troligen helt legitimt – han avled nämligen bara några få år senare, inte ens 26 år gammal.

Utöver dessa mer vardagliga samtalsämnen upptas en stor del av de båda brevskrivarnas utbyte dock av vad Lyche Sophia kallade ett *bellum Grammaticale* (grammatiskt krig). Detta till följd av att Eilschov i sitt första brev använt verbet *nubere* (gifta sig, bli gift) om en man. I Lyche Sophias ögon var detta verb dock förbehållet den kvinnliga parten i ett äktenskap; en man blev inte gift – han tog sig en hustru. I sitt nästa brev prisade Eilschov högt sin nya brevväns behandling av latinet – han kallde henne bland annat "romarinna" – men stod på sig just i frågan om *nubere*, och hänvisade bland annat till exempel hos antika författare som Martialis.

Första och sista sidan ur Gustaf Ernst von Bildsteins brev från Köpenhamn till professor Kilian Stobæus i Lund 1737.

Bildkälla: Universitetsarkivet.

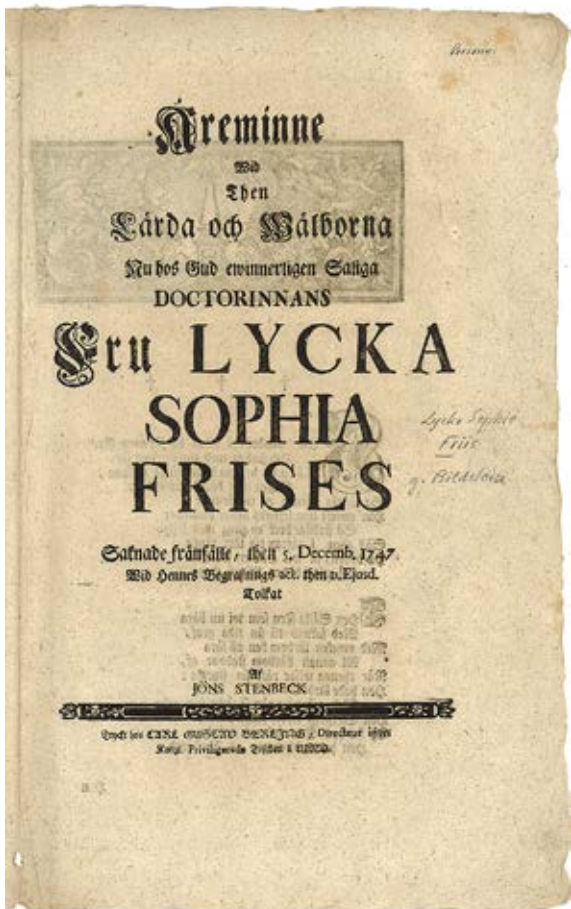
Titelsidan till Jöns Stenbäcks äreminne över Lyche Sophia Friis i samband med hennes begravning 1747.

Bildkälla: Universitetsbiblioteket.

Generellt är språket i Eilschovs och Friis brev ett exempel på tidstypiskt nylatin, klassiskt, utan drag av medeltidslatin och ytterst högstämt – de med superlativer smyckade artighetsfraserna är legio. Lektor Cajsa Sjöberg, som varit mig till ovärderligt bistånd vid tolkandet av dessa brev, har påpekat den innehållsliga och stilistiska likheten mellan denna korrespondens och den som ett annat samtida "lärt fruntimmer" (eller på latin *femina docta*), Sophia Elisabeth Brenner, hade med olika manliga akademiker, och vilken relativt nyligen behandlats i en doktorsavhandling av Elisabet Göransson.²⁹ Parallellen mellan de båda lärda damerna undgick heller inte samtiden, särskilt inte som de genom gifte var avlägset släkt med varandra. Gustav Ernst Bildsteins mor var som nämnts född Brenner och därigenom var Sophia Brenners make Elias Brenner "Syskonebarn til Herr Doctor Bildsteins Morfader Sal. Herr Revisions Secr. Mårten Brenner", allt enligt en fotnot till följande tämligen emancipatoriska strofer ur en dikt tillägnad Lyche Sophia:

Kom djerfwa flock tu som här nekar
 At Qwinnor kunna lärda bli,
 Som stänger them från Snilles-lekar
 Inunder dumhets tyrani:
 Vår Nord kan tig helt annat lära,
 Som fådt i kalla skötet bära
 SOPHIER båd' til gagn och pris:
 Ho är så olärd som ej känner
 Then lärda Fru SOPHIA BRENNER
 Och Lundska Fru SOPHIA FRIS.

Citatet är hämtat ur det långa "äreminne" över Lyche Sophia som Jöns Stenbeck, sedermera kyrkoherde i i Högseröd, skrev till hennes begravning.³⁰ Hon gick nämligen bort redan samma år som hennes brevväxling med Eilschow ägt rum, närmare bestämt den 5 december 1747. Begravningen ägde rum i Hardeberga, och Stenbeck bjöd tröst till efterlevande med en formulering som faktiskt också kan betecknas som en ordvits:

Som watnet ned i jorden rinner
 Thet man ej uppehålla kan,
 Så ock vårt korta lif förswinner
 En skugga likt som snart förswan:
 Så wet wi dock Gud ej wil taga
 Bort Själen: nej han wil så laga
 At döden mista skal sin rätt:
 Sen skal en ewig sällhet smycka,
 SOPHIAS Dygd med Högsta LYCKA
 Som gör all mennsklig Saknad lätt.³¹

Lyche Sophia Friis blev, såsom bland annat det inledande uppslagsverkscitatet visar, redan i sin livstid eller i vart fall kort därefter känd långt utanför sin födelsebygd. Man finner henne omtalad i allehanda främst danska och tyska verk från 1700-talet, och i danska litteraturhistoriska lexika fanns hennes namn

klar åtminstone in på 1920-talet.³² I hennes andra hemland, Sverige, verkar uppmärksamheten ha varit mindre, men hon är i vart fall upptagen i Wilhelmina Ståhlbergs *Anteckningar om svenska qvinnor*.³³ I vår, som man åtminstone kunnat tro, mer kvinnohistoriskt medvetna tid har hon dock inte ens lyckats bli profet i sin eget hemland: fru Lyche saknas helt i det 2000–2001 utgivna fyrbandsverket *Dansk kvinde-biografisk leksikon*! Men kanske är det bara ett tecken på att förmågan att skriva latinsk högtidsvers – alldeles oavsett författarens kön – inte längre står så högt i kurs?

EN LITTERÄRT INTRESSERAD OFFICERSSON

Har Lyche Sophia Friis med tiden kommit att glömmas bort så tycks hennes make redan i sin samtid haft problem med bemärktheten. När Eilschov skickade sitt första brev till Lyche Sophia hade han, som nämnts, redan hört mycket om henne och hennes lärdom, men tvangs erkänna att han inte kände till hennes make ens till namnet. Uppgiften synes något ha förtörnat henne, som i sitt svarsbrev skrev att det smärtade henne att höra att hennes lärde man var honom så obekant. Således hade det nog även smärtat henne om hon anat att herr Bildstein skulle komma att saknas som uppslagsord i alla de stora biografiska uppslagsverk som producerats i Sverige det senaste halvandra seklet – från Herman Hofbergs *Svenskt biografiskt handlexikon* över *Svenska män och kvinnor* till *Svenskt biografiskt lexikon*. Särskilt Bildsteins frånvaro i det sistnämnda verket är anmärkningsvärd, då det annars inte är många svenska 1700-talsprofessorer som saknas häri. Till och med Lunds två kanske mest inkompetenta professorer under hela seklet – Lars Laurel och Johan Henrik Burmester – har fått artiklar i detta verk. Förvisso har det om Bildstein och hans samtida teologkollegor i Lund sagts att dessa var "inga betydande män"³⁴, men direkt usel som de båda ovannämnda herrarna finns det inget som tyder på att han var. Desto större anledning att här ägna litet utrymme inte blott åt hans hustru utan även åt hans egen levnadssaga. För att finna uppgifter om denna får man gå till sådana matriklar och lexika som utan urval förtecknar samtliga personer inom ett visst område; i detta fall främst Magnus Laurentius Ståhls

verk om Lunds professorer till och med 1834³⁵ och de olika utgåvorna av *Lunds stifts herdaminne* (såsom teolog var Bildstein, enligt tidens bruk, även präst).³⁶

Gustaf Ernst von Bildstein var, som tidigare nämnts, född 1703; närmare bestämt den 1 maj i Stockholm. Hans far Gustaf Henrik var officer och befann sig vid sonens födelse i fält, sedan en månad tillbaka svårt sårad efter slaget vid Pultusk. Han dog i sviterna härav två år senare utan att någonsin ha kommit hem till Sverige eller ha sett sin son. Det gjorde däremot hans förtrogne vän, fältprosten Petrus Hedengrahn, vilken 1708 gifte sig med Gustaf Ernsts änkevordna mor, Maria Christina Brenner. Denne Bildsteins styvfader blev samma år kyrkoherde i Vellinge och Fuglie, vilket förklarar hur ynglingen hamnade i Skåne.

Namnet "von Bildstein" till trots var inte Gustaf Ernst eller hans far adelsmän.³⁷ Det var däremot en släkting till dem, generalmajoren Carl Bildstein³⁸, vars farbror 1686 adlats von Bildsten och som 1718 jämte två andra kusiner blivit friherre under namnet Bildstein (nota bene utan "von"!).³⁹ Denne gamle barnlöse krigare tycks ha haft ett gott öga till sin unge släkting och skall först ha erbjudit honom en fänriksfullmakt samt senare rentav att utverka friherreskap till honom genom adoption. Unge Bildstein tackade dock nej till båda dessa erbjudanden, och som kommer att framgå av denna framställning tycks avböjda karriärspökar ha gått som något av en röd tråd genom hans liv.

Bildsteins skäl för att avböja den adliga och militära banan skall ha varit hans önskan att "att i litteraire väg söka sin fortkomst".⁴⁰ Han hade nämligen vid denna tid, efter att ha undervisats av bland annat styvfadern, påbörjat akademiska studier. Som 16-åring inskrevs han vid Lunds universitet och tillbringade två år där följt av två år i Uppsala. Därefter återvände han till Lund.

1724 fick Bildstein möjlighet till en utrikes resa; detta som kommissionssekreterare hos det svenska sändebudet i Köpenhamn, riksrådet Pehr Adlerfelt. I den danska huvudstaden, skriver Ståhl, ägnade Bildstein sig åt att besöka bibliotek, ge privata föreläsningar i homiletik (läran om predikokonst) och att bekanta sig med några av tidens största danska intellektuella namn: Bartholin (oklart om detta syftar på läkaren och juristen Caspar Bartholin eller

på dennes brorson, filosofen och juristen Thomas Bartholin), teologerna Hans Steenbuch och Søren Lintrup samt den lärde biskopen Christen Worm.⁴¹ Därvid skall den unge Bildstein ha gjort sådant intryck på danskarna att han erbjöds att bli såväl teologie doktor som extra ordinarie professor! Men ännu en gång tackade Bildstein nej och återvände 1729 till Lund. Här blev han 1733 docent i den vittomfattande ämneskombinationen teologi, vitterhet och europeiska språk. Samma år⁴² städsldes han, som nämnts, såsom informator i familjen Trolle. Hans då ganska färska erfarenheter från Köpenhamns lärda värld kan knappast ha legat honom i fatet i umgänget med den blivande hustrun. När hon senare i sin korrespondens med Eilschov förundrades över att denne inte hört talas om hennes make framhöll hon just alla de kända lärda danskar som denne haft att göra med: "Magnis illis Wormiis, Bartholonis, Anchersensiis [...]".⁴³

Som informator på Näs var Bildsteins primära ansvar familjens ende son, den vid tiden för hans ankomst nioårige Arvid Trolle. Den lärde och bildade Bildstein tycks ha lyckats väl med att intressera sin adlige discipel för konst och vetenskap. Utöver att denne utvecklade en stark kärlek för teatern kom nämligen Arvid Trolle att göra ett för sitt stånd ovanligt yrkesval. Förvisso var det vid denna tid kutym att adelssöner skickades till något universitet för att insupa viss grundläggande bildning, men att de ens avlade examen var mindre vanligt och att de sökte sig en akademisk karriär nästan otänkbart. Så dock inte för Arvid Trolle som i Lund författade avhandlingar om bland annat Jean d'Arc och Elisabeth I, och som lyckades bli såväl docent som adjunkt i historia. Ovanpå detta gifte han sig – till den ståndsmedvetne faderns förskräckelse – med en ofrälse professorsdotter. Allt detta bidrog till att Arvid var det enda barn som förbigicks då Fredrik Trolle gjorde fideikommiss av sina samlade jordagods. Det bör dock sägas att det inte var ett renodlat aristokratiskt akademikerförakt som låg bakom detta faderns beslut; Arvid var också känd för "någon oredighet i [...] tankekraft och någon besynnerlighet i [...] beteende". Hans med tiden allt mer originella sätt skulle göra honom känd som "Galna Trollen".⁴⁴ Därför kan dock knappast Bildstein lastas.

Efter bröllopet 1736 synes Lyche Sophia ha blivit kvar hos familjen Trolle en bit in på nästa år.⁴⁵ Hennes make måste däremot redan under informatorstiden periodvis ha uppehållit sig i Lund där han 1733 och 1735 disputerat på två avhandlingar i teologi med den berömde Anders Rydelius som preses respektive författare. Den senare disputationen hade även gjort honom till adjunkt i teologi. Därtill hade han i mars 1736 prästvigts. Det skulle dock dröja ytterligare sex år innan han fick en permanent prästtjänst, och hans och hustruns göranden under de närmaste åren är något oklara. Utöver den tidigare omtalade Danmarksresan 1737 vet vi dock att båda makarna under en period kring 1740 skall ha vistats i Stockholm. Där föddes nämligen den tidigt avlidne sonen, och där skall maken vid flera tillfällen ha fått predika inför kungafamiljen. Detta gav Bildstein ännu ett tillfälle att avböja ett lockande erbjudande, nämligen att bli hovpredikant.

1742 måste Bildstein ha varit åter i Lund ty i november uppdrogs han att upprätthålla professor Magnus Rydelius föreläsningsverksamhet som denne – en bror till Andreas Rydelius – tydligen inte själv förmodade genomföra (Rydelius avled bara några veckor senare). Tre år därefter, 1745, promoverades Bildstein med högsta betyg till filosofie magister (motsvarande dagens doktor); något som med moderna ögon kan synas något bakvänt då han ju redan tidigare varit docent med delar av sin undervisning förlagd till den filosofiska fakulteten! Redan påföljande år promoverades han därtill till teologie doktor, något som vid denna tid dock mer var ett kungligt nådevedermåle än en reell akademisk grad.⁴⁶

ETT FÖRARGELSEVÄCKANDE TAL

Långt in på 1800-talet var det en självklarhet att tilldragelser i det kungliga huset – födselar, vigslar, trontillträden och dödsfall – skulle högtidlighållas vid rikets universitet. Vid dessa ceremonier flödade den akademiska vältaligheten. Så skedde i Lund den 11 oktober 1748 då Lunds universitet med fyra officiella tal hyllade den nyfödde prins Carl, sedermera Carl XIII.⁴⁷ En av talarna var Bildstein och – för tiden ovanligt vid en lärd festlighet – valde denne att tala på svenska så att även de icke-akademiska närvarande kunde begripa vad som sades. Åtskilliga torde därvid

ha hajat till när talaren bland annat förutspådde att den unge prinsen "ehuru icke född till thronen, likväl en dag deraf skulle komma i besittning" och då bli "en hjelte som skulle befria de svenske". Förvisso blev Carl med tiden kung, men först sedan hans bror mördats och hans brorson avsatts, vilket Bildstein rimligen inte kunnat förutse. Bortsett från dessa, för prinsens äldre bror Gustaf något besvärande spådomar, reagerade åtminstone vissa i publiken dock särskilt på det som "de svenske" skulle befrias från. Här kritiserade adjunkt Bildstein nämligen ganska oblygt frihetstidens partivälde i allmänhet ("parti-ers fåfånga förslag skola i det stora himmelska cancelliet revideras") och det regerande Hattpartiet i synnerhet ("ett parti, som låtsat vara karl för sin hatt, men ändå talat i nattmössan").

Detta blev för mycket för höga vederbörande, vilka vid denna tid allt mer börjat frukta rojalistiskt formulerad kritik mot den egna maktställningen. Landshövdingen lät skicka en skarp skrivelse till universitetet som i sin tur förbjöd alla lärare under professors grad att hålla tal utan att dessa först granskats och censurerats av rektor. Bildstein själv kallades av universitetets kansler, riksrådet Johan Gyllenborg, till Stockholm för förhör med själve ärkebiskopen närvarande som sekreterare. Den anklagade försvarade sig med att det han sagt var sådant som kommit till honom i en dröm, men visade sig på det hela taget ångerfull. När kanslirätten slutligen avkunnade dom i målet i februari 1749 kom Bildstein undan med en varning förutsatt att han lovade att aldrig mer hålla ett akademiskt tal och att som präst aldrig blanda in "statsangelägenheter" i sina predikningar. I utbyte mot detta utlovades dock att hans akademiska karriär inte skulle ta skada.

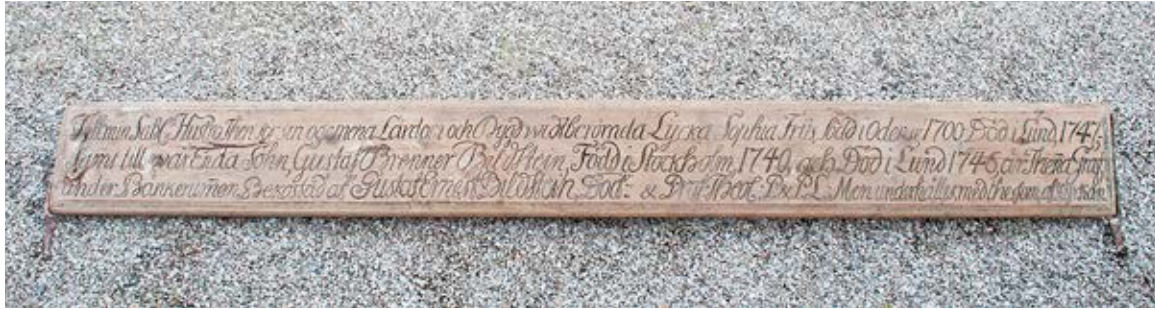
En intressant detalj i sammahanget är att historikern Anders Fryxell berör Bildsteins tal i sina *Berättelser ur svenska historien*, men där påstår att det kontroversiella i det skulle ha bestått i att talaren uttalat sig alltför positivt om Danmark och dess konung Frederik V.⁴⁸ Med tanke på Bildsteins första hustru hade ett sådant prodanskt tilltag förstås varit tänkbart, men jag har inte funnit några andra källor som stöder denna tolkning.

DEN SANNA TRONS BLINDE FÖRSVARARE

Löftet att Bildsteins förgripliga tal inte skulle påverka hans fortsatta bana vid universitetet hölls. När 1750 en fjärde professur inrättades inom teologiska fakulteten utnämndes Bildstein till dess förste innehavare. Professuren hade tillkommit till följd av prästeståndets krav att universitetet kraftfullare skulle försvara den rena lutherdomen mot spridandet av tidiga väckelse- rörelser såsom herrnhutismen. Bildsteins föreläsningar kom därför i huvudsak att utgöras av apologetik (försvar) för "den sanna kristna religionen" och mot "de orätteligen sig kallande fritänckare".⁴⁹

På den nyordne professors personliga lärdom tycks det inte ha funnits något att anmärka; däremot möjligen på hans förmåga att förmedla densamma. Den dåtida Lundastudenten Carl Christoffer Gjørwell skrev om Bildstein att han "war så lärd, att han hela terminen än aldrig hant förklara mera än 2 eller 3 frågor utur Benzeli theologie".⁵⁰ Också den blivande universitetskanslern Lars von Engeström har vittnat om något liknande. Han undergick i mars 1768 examen theologicum för Bildstein och dennes professorskollegor i fakulteten. Även om han klarade det hela "med heder" så skrev han senare om denna examen "som borde endast angå första elementerna uti kristendoms läran" att den "var för lärd" – och då var Engeström ändå biskopsson!⁵¹ Att anklagas för att vara "för lärd" är dock inte det sämsta betyg en akademiker kan få.⁵²

Utöver lärd sägs Bildstein även ha varit "en quwick man".⁵³ Jag har bara funnit ett mer konkret vittnesbörd om denna egenskap hos honom – därtill förmedlat i minst andra hand – och kvickheten i denna historia framstår kanske inte som överväldigande i en modern betraktares ögon. Den utspelade sig då Bildstein vid ett tillfälle bjudits på middag hos biskopen i Lund (enligt historieberättaren Olof Celsius d y, men detta är inte möjligt då denne tillträdde som biskop först efter Bildsteins död; biskop under hans professorstid var Johan Engeström, far till den ovan nämnde studenten Lars). Professorn hade kommit sent, vilket retat värdinnan som därför vid Bildsteins ankomst givit honom en gliring om hans ovanliga skägg. Bildstein höll inledningsvis god min, men när spisölet kom på bordet revanscherade han sig:

Efter hustruns och den unge sonens död lät Gustaf Ernst von Bildstein sätta upp en minnestavla över dem i Hardeberga kyrka. Den långsmala formen indikerar att den ursprungligen varit fäst vid en av kyrkans bänkar. Senare har den dock i lång tid hängt i vapenhuset, men har nyligen flyttats till kyrkans sakristia. Inskriptionen lyder: "Till min Sahl! Hustru, Then för sin ogemena Lärdom och Dýgd widtberömda Lýcka Sophia

Friis, född i Odense 1700, Död i Lund 1747, Samt till vår Enda Sohn, Gustaf Brenner Bildstein, Född i Stockholm 1740, och Död i Lund 1746, är Thena Graf, under Bänkerum[m]en, Bekostad af Gustaf Ernest Bildstein, Doct! & Prof: Theol: P & PL.; Men underhålles, med thessom, af Kýrkan." Bildkälla: Södra Sandby församling (foto: Pia Hellström).

– Nå, Gud välsigne nådig biskopinnan, sade han, hon har alltid något sällsynt att bjuda på.

– Vad har nu herr professorn för anmärkning? undrade biskopinnan.

– Jo, surt dricka om jultiden, det är något som jag ännu aldrig smakat förr, replikerade Bildstein.⁵⁴

Som professor ingick änklingen Bildstein ett andra äktenskap. Bruden denna gång var en tullförvaltdotter från Simrishamn, Petronella Munthe (1726–1791), som tillika var kusinbarn till en av Bildsteins professorskollegor, Sven Johan Munthe.⁵⁵ Till bröllopet i december 1757 hade en betydligt yngre bror till bruden, den 20-åriga Berent Munthe, skrivit en högstämd hyllningsdikt som vände sig nästan mer till Gud än till brudparet.⁵⁶ Unge Munthe miste ett par år senare (1759) sin far och förefaller därvid ha tagits under sin äldre svägers vingar. Han skulle i vart fall senare referera till Bildstein som "min andre far".⁵⁷ Vid sidan av denne "extrason" fick Bildstein i sitt andra äktenskap en dotter och tre söner varav en dock dog som spädbarn. Av de överlevande sönerna gick en i faderns spår och blev präst medan den andre återvände till en äldre släkttradition och blev officer.

Om Bildsteins första hustru hade varit känd för sin lärdom fick fru nummer två ett betydligt mindre smickrande rykte. I ett samtida brev står det om henne att hon "har i flera år supit ganska mycket", visserligen med tillägget att "nu säges wäl at hon

begynt låta bli det", men att likväl "ingen hederlig Fru welat omgås med henne".⁵⁸

Även sedan Bildstein blivit professor erbjöds han nya poster som han avböjde. 1753 ville man ha honom till kyrkoherde i Kungsholmens församling i Stockholm, 1755 i Kristianstad. Men Bildstein tackade nej, åtminstone i det första fallet hänvisande till de problem med synen han vid denna tid fått. Dessa var så omfattande att en av hans studenter, Carl Nyrén, redan i början av 1750-talet beskrev honom som "den blinde doktor Bildstein".⁵⁹ Hösten 1756 hade det gått så långt att Bildstein begärde dispens från att föreläsa till följd av sina ögonproblem. Huruvida dessa senare lindrades vet jag inte, men Bildstein lyckades hur som helst vara rektor för universitetet 1759 och avancerade 1763 till den tredje teologiska professuren, vilken var kombinerad med kyrkoherdetjänsten i Stångby och Vallkärra. När uppsaliensaren Johan Henrik Lidén 1768 besökte Lund och träffade Bildstein beskrev han denne som "mera skröplig än åldrig" och berättade att den gamle teologen plågades "af en besvärlig darrning eller rättare skakning i huvud och händer, så att de utgöra ett perpetuum mobile och göra gubben svårighet att både äta och tala". Trots detta fann Lidén dock Bildstein vara "en mycket vänlig man" och "mycket kruselig".⁶⁰ Ett drygt år efter detta besök, den 19 augusti 1769, avled Gustaf Ernst von Bildstein.

Till begravningen strängade svågern Berent Munthe – nu vorden adjunkt vid universitetet⁶¹ – åter sin lyra till ett långt, och bitvis gripande griftekvåde. De tre mest personligt hållna verserna lyder:

Nu tio år til ända runnit,
 Sen jag bortmist min hulda Far.
 Mitt svaga skiepp tå utsatt war;
 Och hamnen hade långt försvunnit;
 När vågens fall i ständig hvälfning bröt.
 Än syntes tiocka moln, ther endast blyxt
 framträngde:
 Än sågs, hur hvarje wind i wirfvel sammansvängde
 At emot klippan gifva stöt.

Jag ängslig gick. Jag kan ej glömma,
 Hvad hjerta jag hos BILDSTEIN fann.
 Ther togs then Faderlöse an,
 Then styrslen lät Han sig straxt ömma.
 Jag kom i land. Jag märkte mildhets spår.
 Thet framgent war hans lust, at all min brist
 upfylla.
 Then Gubben wördar jag uti sin tysta mylla,
 Så länge thenna ådran slår.

Haf tack för sådan sällsynt möda,
 Och alt, ehvad jag lära fådt!
 Then tiden har nog hastigt gådt.
 Farväl! Nu will mit öga flöda.
 Jag talte förr, tå fick jag wänligt svar.
 Nu är then tungan stel. Jag kan ej annat höra
 Än ömkligt återljud, som skal the ord kringföra:
 Farväl min tilflyckt och min Far.⁶²

Av Bildsteins egna till vuxen ålder komna söner var det bara en, Justus Christopher, som gifte sig och dennes enda barn var en dotter. Därmed utgick den "lärdagrenen" av släkten von Bildstein på svärdssidan med den ogifte sonen Hans Christian 1831. De befryndade adelsätterna von Bildsten och Bildstein hade båda dött ut redan på 1700-talet.⁶³ Namnet Bildstein lever dock på ett sätt vidare i det lärda och vetenskapliga Sverige. Detta genom en medeltida pergamentshandskrift från 1300-talet med helgonlegender, vilken under en period var i Bildsteins ägo och därför kallas *Codex Bildstenianus*.⁶⁴ Denna codex beskrevs i tryck första gången 1770, året efter Bildsteins död, av dennes lundensiske professorskollega Sven Lagerbring.⁶⁵ Själva handskriften förvaras däremot numera på universitetsbiblioteket vid det andra lärosäte där Bildstein som ung tillbringat ett par studieår: Uppsala. Man kan således säga att Sveriges båda äldsta universitet delar på minnet av en bortglömd man, medan två länder delar på minnet av hans bortglömda hustru.

Fredrik Tersmeden
 Arkivarie vid Universitetsarkivet

FOTNOTER

1. Johann Heinrich Zedlers: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste* (1731–1754), supplementband 3 (Leipzig 1752), spalt 1234 (förf:s översättning). En endast obetydligt bearbetad och något kortad version av denna artikel inflöt två decennier senare i ett annat tyskt lexikon, i detta fall inriktat särskilt på kvinnor: Christian August Wichmanns *Geschichte berühmter Frauenzimmer: Nach alphabetischer Ordnung aus alten und neuen in- und ausländischen Geschicht-Sammlungen und Wörterbüchern zusammen getragen*, del 2 (Leipzig 1772), s 816f.
2. Detta enligt uppgifter i (danska) Kungliga bibliotekets databas REX ävensom i direkta citat i Friderich Christian Schönau: *Samling af Danske Lærde Fruentimer, Som ved deres Lærdom, og Udgivne eller efterladte Skrifter have gjort deres Navne i den lærde Verlden bekiendte*, bd 1 (Köpenhamn 1753). Författaren till det sistnämnda verket skriver dock själv Lyche Sophie.
3. Gunnar Carlquist (red): *Lunds stifts herdaminne – Från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 1 (Arlöv 1980), s 532.
4. <http://www.historienhus.dk/topmenu/topmenu%202/om%20odense/personer/borgmestre%20i%20odense%201378->
5. *Familiekrøniken* (<http://www.familiekrøniken.dk/site/person.asp?x=&person=41588>). Också de personer i stadens råd som ställt sig på Friis sida i processerna skall ha förlorat stort på detta. Åtskilliga ytterligare uppgifter om Jørgen Friis (dock inte om hans dotter Lyche) finns i en diskussionstråd på det danska släktforskarforumet DIS (se <http://www.dis-danmark.dk/forum/read.php?1,588649,607049>).
6. <https://familienshistorier.wordpress.com/2014/07/22/indgifte-kobmandsllaegter-i-odense/> Karen Friis gifte sig med Søren Nielsen Borring (1701–1779), en dansk jurist som blev prokurator (advokat) på Fyn.
7. Schönau 1753, s 641.
8. Schönau 1753, s 633–641. Rörande bröllopsdikten till Christian VI skriver Schönau, s 642, att han förgäves har sökt uppsåra ett exemplar av denna hos olika samlare och "deraf kand man let slute sig til, at det er rart at overkomme". Titeln finns dock i (danska) Kungliga bibliotekets katalog, men jag har inte under arbetet med denna artikel haft möjlighet att ta mig dit för att studera skriften på plats.
9. Verbkonstruktionen "formaste sig" definieras av *Den danske ordbog* (nästupplagan) som "driste sig til at gøre noget forbudt eller ildeset fordi man er overmodig eller dumdristig".
10. Snorre Sturluson: *Nordiska kungasagor*, bd 1 (Stockholm 1991), s 34.
11. Se tex Wilhelmina Stålberg & P G Berg: *Anteckningar om svenska kvinnor* (Stockholm 1864), s 142.
12. *Almindeligt Litteraturlæxikon for Danmark, Norge, og Island; eller Fortegnelse over danske, norske, og islandske, saavel afdøde som nu levende Forfattere, med Anførelse af deres vigtigste Levenets-Omstændigheder og Liste over deres Skrifter*, bd 1 (Köpenhamn 1820), s 179.
13. Grundläggande uppgifter om ätten Trolle, Fredrik Trolle och hans familj främst från Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd VIII (Stockholm 1934), s 369ff; J C Barfod: *Märkvärdigheter rörande skånska adeln* (Stockholm 1847), s 36ff samt Carl Trolle-Bonde: *Riksrådet grefwe Gustaf Bonde IV* (Lund 1899; i serien *Anteckningar om Bondesläkten*), s 52ff.
14. Trolle-Bonde 1899, s 56.
15. "Fransyska" i *Svenska Akademiens ordbok* (nästupplagan).
16. Trolle-Bonde 1899, s 58.
17. Citerat efter Johan Henrik Lidéns resedagbok 1768 i Arvid Leide (red): *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Föreningen Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971), s 54.
18. I vart fall finns inget sådant förtecknat i Sixten Strömbom (utg): *Index över svenska porträtt 1500–1850*, bd 1 (Stockholm 1935). Ej heller har förfrågningar hos universitetets konstantintendent eller Lunds stiftshistoriska sällskap givit någon utdelning i detta avseende.
19. Citerat efter Carl Christoffer Gjørwells självbiografiska anteckningar i Leide 1971, s 13.
20. Leide 1971, s 54.
21. *Lundensisk vardag för 150 år sedan – Ur Petter Löwegrens minnesböcker* (Föreningen Det gamla Lunds årsskrift XXXIII; Lund 1951), s 51. Det bör påpekas att Löwegren var för ung för att själv ha sett Bildstein och således måste ha fått beskrivningen från någon äldre lundabo.
22. Leide 1971, s 13.
23. Trolle-Bonde 1899, s 58.
24. Trolle-Bonde 1899, s 56 resp 58.
25. Schönau 1753, s 626f. För närmare uppgifter om Harboe, Langebek och *Dänische Bibliothec*, se tex artiklarna om de båda utgivarna i Gyldendals lexikon *Den store danske* (nästupplagan).
26. Lunds universitetsarkiv (LUA): Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 14:1 (Handlingar hörande till fru arkiaterskan Florentina Stobaeus, f. Schubert, stjärhus).

27. Hela korrespondensen – två brev från Eilschov och lika många svar från Friis-Bildstein – är publicerad i Schönau 1753, s 645–660.
28. För biografiska uppgifter om Eilschov (även stavat Eilschow eller Eilschou), se *Dansk biografisk leksikon* (Köpenhamn 1932–1944), bd 6, s 273.
29. Elisabet Göransson: *Letters of a Learned Lady – Sophia Elisabeth Brenner's Correspondence, with an Edition of her Letters to and from Otto Sperling the Younger* (Lund 2006).
30. Jöns Stenbeck: *Äreminne Wid Then Lärda och Wälborna Nu hos Gud ewinnerligen Saliga Doctorinnans Fru Lycka Sophia Frises saknade frånfälle, then 5. Decemb. 1747* (Lund 1747).
31. Versens inledning är, enligt Stenbecks egen uppgift, en anspelning på Bibeln, 2 Sam 14:14, vilken i Carl XII:s Bibel lyder "Ty vi dö döden, och förlöpe såsom vatten i jordena, det man icke uppehåller; och Gud vill icke taga lifvet bort, utan betänker sig, att det fördrefna icke också skall fördrifvet varda af honom".
32. Det nyaste exemplet jag funnit är Holger Ehrencron-Müller: *Forfatterlexikon omfattande Danmark. Norge og Island indtil 1814*, bd III (Köpenhamn 1926), s 134.
33. Stålberg & Berg 1864, s 142.
34. Sten Lindroth: "Lundaprofessorer kring år 1770 – Ur Christina Rebecka Bergias Brev" i *Lychnos* (Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1956; Uppsala 1957), s 194.
35. Magnus Laurentius Ståhl: *Biographiske underrättelser om professorer vid kongl. universitetet i Lund, ifrån dess inrättning till närvarande tid* (Kristianstad 1834), s 200–204. Kortfattade uppgifter om Bildsteins akademiska karriär finns också i de biografiska uppgifterna i Martin Weibull & Elof Tegnér: *Lunds universitets historia 1668–1868*, bd 2 (Lund 1868), s 78f.
36. Severin Cavallin: *Lunds Stifts Herdaminne, efter mestadels otryckta källor utarbetadt*, bd 4 (Lund 1854), s 311–313 resp Carlquist 1980, s 529–532. Där ej annat särskilt anges kommer de följande uppgifterna om Bildstein från ett eller flera av verken i denna och föregående not.
37. Bildstein synes inte heller konsekvent ha brukat prefixet "von". I flera samtida trycksaker på svenska kallas han bara "Gustaf Ernst Bildstein" medan han i latinska diton alltid verkar skrivas "à Bildstein". Enligt en källa (Trolle-Bonde 1899, s 56) skall Bildstein därtill, åtminstone under en tid, själv ha skrivit sitt namn "Billdsteén".
38. Såväl Ståhl 1834 som Cavallin 1854 och Carlquist 1980 uppgiver att Carl Bildstein skall ha varit en kusin till Gustaf Ernsts far. Enligt de uppgifter jag kunnat sammanställa på grundval av Elgenstierna (se följande not) och på nätet befintliga genealogiska databaser bör Carl dock snarare ha varit en kusin till Gustaf Ernst själv (även om det skilde drygt 30 år i ålder mellan dem).
39. Om Carl Bildstein och ätterna von Bildsten resp Bildstein, se Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd 1 (Stockholm 1925), s 375ff.
40. Ståhl 1834, s 201.
41. Ståhl 1934, s 201, anger endast efternamnen; mina närmare identifieringar är gjorda utifrån diverse danska och andra lexika och lämnas med viss reservation.
42. Ståhl 1834, s 201, Cavallin 1854 (som uppenbarligen lutar sig tungt mot Ståhl), s 312, och Carlquist 1980, s 530 (som i sin tur troligen bygger på Cavallin) hävdar alla att Bildsten skulle ha anställts av Trolle redan 1729 men de på troligen på primärkällor baserade uppgifterna hos Trolle-Bonde 1899, s 56, anger tydligt 1733.
43. Schönau 1753, s 648. Det sista namnet torde åsyfta filologen och historikern Johannes Peder Anchersen.
44. Barfod 1847, s 42ff; Löwegren 1951, s 38ff, Weibull-Tegnér 1868, bd 2, s 362.
45. Trolle-Bonde 1899, s 58.
46. Se tex s Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (Föreningen Det gamla Lunds årsskrift XXIX; Lund 1947), s 73f.
47. Följande parti bygger huvudsakligen på Ståhl 1834, s 202f, Weibull & Tegnér 1868, bd 1, s 279 samt på [Magnus Jacob Crusenstolpe]: *Skildringar ur det inre af dagens historia. De Närvarande* (2 uppl, Stockholm 1836), s 65. Sistnämnda skildring bör förstas läsas med en god nypa källkritiskt salt, men just i detta fall har de uppgifter som kunnat stämmas av mot annan litteratur alla tyckts stämma. En modernare artikel som sätter in händelsen i ett större perspektiv – tidens politiska censur av universitetet – är Erik Bollerups "Sven Bring (Lagerbring) och kanslerscensuren i Lund på 1750-talet" i *Scandia* 2008, s 313–341; Fallet Bildstein avhandlas på s 325.
48. Anders Fryxell: *Berättelser ur svenska historien*, bd 37 (Stockholm 1868), s 184.
49. Weibull-Tegnér 1868, bd II, s 59f.
50. Leide 1971, s 13.
51. Lars von Engeström: *Minnen och anteckningar utgifna af Elof Tegnér*, bd 1 (Stockholm 1876), s 3.

52. Som kontrast till de ovan citerade omdömena om Bildsteins bildning må dock även citeras vad akademisekreteräränkan Christina Rebecka Bergia hade att säga om honom i ett brev, nämligen att "hans lärdom har jag inte hört talas om, jag tror den är måttelig" (se Lindroth 1957, s 199). Det bör dock påpekas att detta var under ett av Bildsteins allra sista levnadsår och att änkefru Bergia då nyss återvänt till staden efter flera år i Jönköping.
53. Cavallin 1854, s 313.
54. Löwegren 1951, s 52.
55. För uppgifter om släktrrelationerna mellan de olika personerna Munthe och andra lundaakademiker inom denna familj, se utöver Carlquist 1980, s 532, Carl Sjöström: *Skånska nationen före afdelningarnes tid (1682–1832) – Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik* (Lund 1897), bla s 51, 114, 183, 216, 293 och 300.
56. På *Theologiæ Professorens vid Kongl. Carolinska Academien i Lund, Högvördige och Höglärde Herr Doctor Gustav Ernest Bildsteins Samt Dygd-Ædla Jungfru Petronella Munthes Bröllops dag i Malmö d. 9. Dec. 1757* (Lund 1757). Den tryckta utgåvan är endast signerad "B.M." men av en anteckning på det exemplar som finns hos UB framgår att detta står för Munthe.
57. Berent Munthe: *Afskieds Tanckar Wid Theologiæ Professorens, samt Probstens och Kyrckioherdens, wid Walkiärna och Stångby församlingar, Wälborne och Högvördige Herr Doctor Gustaf Ernest Bildsteins graf, Tecknade i Lund d. 29. Aug. 1769* (Lund 1769).
58. Lindroth 1957, s 199.
59. Leide 1971, s 30.
60. Leide 1971, s 54.
61. Weibull-Tegnér 1868, bd 2, s 363.
62. Munthe 1769 opag.
63. Elgenstierna 1925, s 375f. En sökning i Ratsit visar att det ännu i dag finns en handfull personer i Sverige med efternamnet Bildstein (dock utan von), de flesta med dubbelnamnet Bildstein-Hagberg. Huruvida någon närmare släktskap mellan dessa och Gustaf Ernst von Bildstein föreligger vet jag inte.
64. *Nationalencyklopedin*, bd 4 (Höganäs 1990), s 190.
65. Henrik Schück: "Författareskapet till legendariet i Codex Bildstenianus" i *Samlaren* 1884, s 56, not 1.

Program

- 1 Johan Sebastian Bach: *Bourée ur orkestersvit nr 3 BWV 1068*
- 2 Tal av Rector Magnificus, professor Torbjörn von Schantz
- 3 Teologiska fakultetens dekanus, professor Samuel Byrskog, presenterar Jayne Svenungsson
Medicinska fakultetens dekanus, professor Gunilla Westergren-Thorsson, presenterar Stefan Hansson, Karin Källén, David Ley, Malin Parmar och Peter Zygmunt
Samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus, docent Ann-Katrin Bäcklund, presenterar Hanna Bäck
Tekniska fakultetens rektor, professor Viktor Öwall presenterar Olaf Diegel, Maria Kihl, Dmytro Orlov och Olof Samuelsson
- 4 Knut Håkansson: *Musikanter spelen opp*
- 5 Installationsföreläsning av Karin Källén
- 6 Johan Sebastian Bach: *Ur partita i a moll för soloflöjt: Saraband*
- 7 Tal av Lunds universitets studentkårers ordförande med kand Cecilia Skoug
- 8 Tal till Lunds studenter av professor Jayne Svenungsson
- 9 Johan Sebastian Bach: *Bourée ur orkestersvit nr 3 BWV 1068*

Musiker och sångare från Akademiska kapellet och Lunds Akademiska kör vid Odeum under ledning av director musices Patrik Andersson och kördirigent Cecilia Martin-Löf.

Efter installationen är samtliga närvarande välkomna att inta förfriskningar i Pelarsalen i Universitetshusets källarplan.

LUNDS
UNIVERSITET

LUNDS UNIVERSITET

Box 117
221 00 Lund
Tel 046-222 00 00
www.lu.se